

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Шевчук Віктор,

в.о. завідувача кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
Заслужений юрист України

В реаліях сьогодення новим шокуючим викликом для України та всього світу стала воєнна агресія РФ на територію нашої держави 24 лютого 2022 року. Війна проти України є кривавою та руйнівною і вона є продовженням російської окупаційної війни 2014 року. Сьогодні весь цивілізований світ в ХХІ столітті став свідком нового прецеденту жорстокої, повномасштабної, агресивної війни на європейському континенті, яку розв'язало військово-політичне керівництво РФ [3, с. 897]. Україна майже понад півтора року при підтримці міжнародних партнерів активно протистоїть повномасштабному вторгненню РФ. Сьогодні – це війна України та всього цивілізованого світу, проти зла і неправди, проти горя та страждань мільйонів цивільних людей, це боротьба за перспективи мирного існування сучасного світу.

Повномасштабна російська збройна агресія супроводжується скоєнням на території України численних міжнародних злочинів, що не мають строків давності. Злочини, скоєні військовими РФ на території нашої держави, є надзвичайно масштабними, а їх фіксація, документування і розслідування потребує дослідження значного обсягу подій, ретельне збирання великого масиву доказів воєнних злочинів [1, с. 88].

Важливо зауважити, що масштаби та наслідки **російської збройної агресії в Україні є шокуючими.** Гинуть мирні люди, руйнуються житлові будинки, обстрілюються ракетами важливі

інфраструктурні об'єкти нашої держави, знищується енергетична система, завдається значна шкода екології України [10, с. 11–27]. **За даними Офісу генерального прокурора, росіяни знищили та пошкодили 74 400 житлових будинків, близько 2 500 навчальних закладів, 500 лікарень, 400 культурних споруд, 120 релігійних споруд, 4 500 об'єктів комунікацій. Загалом зруйновано 114 об'єктів енергетики. Загальна сума завданих РФ Україні руйнувань становить близько 700 млрд. доларів [9].**

Такі загрози потребують розроблення новітніх підходів протидії злочинності, модернізації та оновлення системи органів кримінальної юстиції до сучасних умов та глобальних загроз. Реалії сьогодення визначають сучасні тенденції розвитку криміналістики, яка знаходиться на передньому краю боротьби із злочинністю. Водночас, особливої актуальності набувають проблеми застосування цифрових технологій у слідчій, судовій та експертній діяльності.

В реаліях війни відбувається трансформація злочинності та виникає необхідність вирішення нових завдань перед органами кримінальної юстиції та юридичною наукою. Військова агресія РФ та запровадження воєнного стану суттєво позначилося на динаміці злочинності в нашій країні. За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора серед злочинів, вчинених в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 19.09.2023 р.) – 107806 злочинів; б) злочинам проти національної безпеки – 16525 злочинів; в) злочини проти дітей – загинули 504 дітей, поранено 1123 дітей; 4) магістральна справа щодо агресії РФ – 677 підозрюваних представники військово політичного керівництва РФ (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.) [9].

Серед воєнних злочинів, які вчинюються сьогодні в Україні, найбільш поширеними є порушення правил та звичаїв війни. **Понад 95% із воєнних злочинів в Україні кваліфікуються за ст. 438 Кримінального кодексу України – порушення законів та звичаїв війни. Під час документування та розслідування таких злочинів правоохоронні органи стикаються із значними труднощами. Більше того, відсоток судових процесів з обвинувачення російських військових у порівнянні із кількістю відкритих кримінальних проваджень є надзвичайно низьким. Це пов'язано із склад-**

нощами збирання доказів при розслідуванні такої категорії злочинів та встановленням суб'єкту кримінального правопорушення.

Депортація та примусове переміщення українських дітей російською федерацією – це воєнний злочин, у якому є елементи геноциду. Кількість викрадених **українських дітей під час російського вторгнення в Україну коливається від 19 505 до 307 000** [8]. Відповідно до міжнародного права, включаючи Конвенцію про геноцид 1948 року, є підстави вважати про навмисну, сплановану політики РФ, метою якої є знищення всієї або частини цільової групи – у цьому випадку української нації через її дітей. Такі злочинні дії проводилися РФ в межах масштабної програми і є геноцидом.

Підри्व Каховської ГЕС є найбільшою екологічною катастрофою з часів Чорнобиля і є воєнним злочином – екоцидом (ст 441 КК). Сьогодні ситуація дуже складна, оскільки під водою опинилися цілі населені пункти та райони міста Херсон, затоплено низку небезпечних об'єктів. Серед них щонайменше 3 кладовища, термінали зберігання нафтопродуктів, сміттєзвалища. 450 тонн турбінного мастила потрапили у води річки Дніпро та Чорного моря. Уже зібрано переконливі докази, що все це вчинено агресором навмисно і є екоцидом. Всі ми пам'ятаємо, що росія використовувала зиму як зброю війни, створюючи неможливі для життя умови для мирних українців. Тепер РФ використовує руйнівну силу води, як зброю проти людей та всього живого. Питання про перспективи кримінальної відповідальності усіх воєнних злочинців сьогодні набувають особливої значимості та актуальності [7].

Трансформація злочинності в Україні під час війни та глобальних загроз значно вплинули на зміну пріоритетів завдань органів кримінальної юстиції, правової системи взагалі, і зокрема, криміналістики. Головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни.

За таких обставин постає необхідність криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, що вчиняються військовими РФ, для того щоб задіяти всі доступні національні та міжнародні правові механізми для притягнення до кримінальної відповідальності усіх винних в цій війні. У даному випадку можна говорити про формування нових наукових напрямків у криміна-

лістиці (*медичної, ядерної, цифрової, воєнної криміналістики*) [10, с. 11–27], поява яких зумовлена сучасними тенденціями та завданнями розвитку науки.

Розслідування воєнних злочинів в Україні має свої особливості, зумовлені стрімким розвитком цифрових технологій, що визначає певну специфіку пов'язану із збором доказів. Відомо, що майже будь-яку діяльність людей (зокрема, злочинців і їх угруповань, і при вчиненні воєнних злочинів) у сучасному світі супроводжує своєрідна «слідова картина», особливе місце в якій посідають цифрові сліди як важливе джерело криміналістичної інформації. Саме цифрові сліди сьогодні є одним із видів слідів, що складають основу доказової бази під час виявлення, фіксації та розслідування воєнних злочинів.

Важливо зауважити, що під час розслідування поряд із матеріальними слідами (сліди руйнувань, ракетних обстрілів, сліди застосування воєнної техніки, зброї та ін.) особливого значення набувають цифрові джерела інформації, зокрема, матеріали фото-, відеофіксації подій, дані електронних, комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, дані геолокації засобів, оснащених GPS-маяками, дані з відкритих джерел цифрової інформації і т.д.). Вони є цифровими доказами вчинення воєнних злочинів в Україні. За таких обставини зараз можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку – цифрової криміналістики (*Digital Criminalistics*) [4, с. 31–37]. Сучасними завданнями цифрової криміналістики слугують пошук і аналіз цифрових слідів, аналіз даних (в т.ч. – метаданих), збирання доказової інформації у цифровому середовищі.

У воєнних реаліях центральне місце для збирання доказів воєнних злочинів у цифровій криміналістиці посіли цифрові технології та технології штучного інтелекту. Сьогодні гостро постала проблема збирання доказів цих злочинів, що потребує активізації й поширення застосування цифрових технологій з метою виявлення, документування та розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Застосування технологій штучного інтелекту може бути корисним для ефективного розслідування воєнних злочинів в Україні, у зборі доказів їх вчинення. Такі сучасні технології можуть допомогти встановити винних і притягти їх до відповідальності [5,

с. 12–46]. Вбачається, що основними напрямками, в яких може бути використані технології штучного інтелекту, є такі:

1) *аналіз супутникових знімків та геолокаційних міток*. Інструменти ШІ можуть допомогати аналізувати великі обсяги супутникових знімків для виявлення змін у ландшафті, зокрема будівель, доріг, об'єктів інфраструктури, які можуть бути пов'язані з воєнними злочинами. Вони можуть також допомогти в ідентифікації місць, де можуть бути поховані тіла жертв воєнних злочинів;

2) *аналіз відео- та фотоматеріалів*. Застосування технологій штучного інтелекту можуть бути використані для аналізу великого обсягу відео- та фотоматеріалів, які були зняті на місці воєнних злочинів. Такі технології можуть допомогти в ідентифікації потерпілих та свідків, а також встановити, чи були зображені деякі об'єкти, які можуть мати важливість для розслідування; можуть ідентифікувати воєнних злочинців.

3) *обробка аудіоматеріалів*. Штучний інтелект може допомогти в обробці аудіоматеріалів, наприклад, записів телефонних розмов, які можуть мати важливість для розслідування воєнних злочинів. Застосування таких технологій може допомогти в ідентифікації голосів та визначенні місць, де були здійснені розмови;

4) *аналіз соціальних мереж*. Технології ШІ можуть допомогти в аналізі соціальних мереж для виявлення зв'язків між підозрюваними та іншими особами, які можуть бути пов'язані з воєнними злочинами. Він може також допомогти в ідентифікації осіб, які можуть бути свідками воєнних злочинів або мати інформацію про них;

5) *аналіз даних з медичних закладів*. Інструменти цифрової криміналістики і ШІ можуть допомогти в ідентифікації тіл жертв воєнних злочинів, встановленні причини смерті, ідентифікації військовополонених, військових злочинців та їх пошук за даними про хворобу та відомостями про їх ідентифікаційні ознаки, які допомагають встановленню конкретної особи.

6) *розпізнавання обличч*. Технології ШІ можуть бути використані для розпізнавання обличч на фото та відео з місць вчинення воєнних злочинів. Це може допомогти в ідентифікації підозрюваних, причетних до вчинення таких злочинів, та встановленню свідків, які можуть повідомити важливу інформацію про розслідувану подію воєнного злочину. Україна активно використовує технологію розпізнавання обличчя Clearview AI та «bigdata people artelligence». Так,

наприклад, від початку повномасштабного вторгнення програмою Clearview AI користується понад 900 людей з 7 державних органів. Було здійснено понад 125 тисяч пошукових запитів для ідентифікації російських військових злочинців [2].

7) *використання безпілотних літальних апаратів (квадрокоптерів)*. Під час проведення оглядів місць масових руйнувань внаслідок ракетно-бомбових та артилерійських ударів, масових вбивств та поховань, пожеж важливого значення набувають БЛА, застосування яких може забезпечити безпечне, дистанційне та детальне обстеження і вивчення наслідків воєнних злочинів з подальшою фіксацією місця події, виявлення та вилучення речових доказів. Враховуючи специфіку місця події таких злочинів, застосування квадрокоптерів для аерофото-відеозйомки у небезпечних або важкодоступних місцях, на великих площах території, стає сучасним технічним засобом фіксації слідів злочинної діяльності.

8) *аналіз текстової інформації*. Штучний інтелект може бути використаний для аналізу текстової інформації, наприклад, повідомлень в соціальних мережах та інших джерелах, що можуть бути пов'язані з воєнними злочинами. Він може допомогти в ідентифікації підозрюваних та свідків, а також встановленні криміналістично значущої інформації про воєнні злочини, які розслідуються.

Сьогодні сучасний розвиток цифрової криміналістики відбувається у чотирьох основних напрямках: 1) дослідження та формування окремої наукової галузі в криміналістиці; 2) застосування спеціальних знань під час роботи з цифровими доказами; 3) проведення судових експертиз (зокрема, комп'ютерно-технічної експертизи та експертизи телекомунікаційних систем і засобів); 4) розвиток цифрової криміналістики як стратегічного напрямку криміналістики та її наближення до європейських стандартів.

Таким чином, на наш погляд, застосування цифрових технологій та можливостей ІІІ у розслідуванні воєнних злочинів є закономірним та важливим етапом розвитку сучасних криміналістичних знань. Особливу увагу слід звернути на підвищення ролі криміналістичної дидактики, зокрема на криміналістичну підготовку слідчих, прокурорів, суддів, детективів, судових експертів у галузі цифрових технологій.

Сучасна криміналістика обрала європейський вектор розвитку. Європейські підходи виявляються й у застосуванні стандартів

доказування під час кримінального провадження. Суттєвої значимості набуває посилення практичної складової під час викладання криміналістики. За таких обставин перспективи розвитку криміналістики доцільно спрямувати на подальші наукові дослідження проблем цифрової криміналістики, технологій ШІ для ефективного розв'язання нових завдань в сучасних умовах воєнного стану та глобальних загроз.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва Г.К. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. / редкол.: В.С. Батиргарєєва (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2022. Вип. 43. С. 88–92.
2. Волков Р.Р. Роль програм розпізнавання облич під час ідентифікації фігурантів кримінальних проваджень й оперативно-розшукових справ, а також невпізнаних трупів, зокрема внаслідок бойових дій. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 11 серп. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 49–52.
3. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference* (August 7–9, 2022). Lviv, 2022. Pp. 896–903.
4. Латиш К. *Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, praktika: XVIII, 2022. С. 31–37.*
5. Matulienė, S., Shevchuk, V., & Baltrūnienė, J. Artificial Intelligence in Law Enforcement and Justice Bodies: Domestic and European Experience. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 2023, 29(4), 12–46.
6. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>
7. Підрич Каховської ГЕС: перспективи притягнення злочинців до відповідальності. *Голос України*. 18 серпня 2023. <http://www.golos.com.ua/article/372997>

8. Понад 19 тисяч дітей з України депортовано до Росії – DW – 10.08.2023. <https://www.dw.com/uk/ponad-19-tisac-ditej-z-ukraini-deportovano-do-rosii/a-66494193>

9. Сайт Офіса Генерального прокурора <https://www.gp.gov.ua/>

10. Shevchuk V. Current Issues of Criminalistics in Context of War and Global Threats. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. Issue 3 (28). 2022. P. 11–27. DOI: 10.32353/khrife.3.2022.02.